

ШТО ЈЕ ЛИЈЕПА БОЉЕ ДА ЈЕ СЛИЈЕПА

(Марија Клеут, Љиљана Пешикан-Љуштановић, Наташа Половина, Светлана Томин, *Без очију кано и с очима*, Академска књига, Нови Сад, 2014, 291)

DOI 10.7251/FILN1701337K

Студија о осам слијепих пјевачица плод је рада истраживачког тима четири научнице из Новог Сада, које су у оквиру пројекта *Фрушка гора у књижевности* у фокус свог интересовања поставиле најзначајније женске интерпретаторе српске поетске усмене традиције. Књигу сачињава девет студија, као и 36 лирских, лирско-епских и епских пјесама слијепих пјевачица. Овакав модел књиге веома је користан, јер се на истом мјесту налази и истраживани корпус што, осим што читаоцу олакшава рецепцију првог дијела текста, по први пут на једном мјесту доноси сабране текстове пјесама – шест Вукових, двије пјесме пјевачице Милице Стојадиновић Српкиње и Јоке Јездимировић, чија се пјесма посредством Милована Јанковића појавила у *Даници* 1865. године.

Књиге настале као својеврсни зборници краћих огледа једног или више аутора најчешће као основни проблем имају хетерогеност и неуједначеност унутар понуђених текстова, који нарушавају јединство цјелокупне публикације. У овом случају, ауторке су то очигледно имале на уму, па је већ самим редосљедом радова и њиховим насловима дато до знања да ће чињеница да се као аутора потписује више научница само допринијети ширини приступа задатом проблему, али се неће одразити на хомогеност студије као цјелине.

Прву и посљедњу студију потписује Марија Клеут и већ је њиховим насловима *Увод о слепим певачицама народних песама* и *Као пчела по цвету: биографије слепих певачица* обзнанила њихову пролошку и епилошку функцију. У уводном поглављу Марија Клеут ће након минуциозне историје проблема закључити: „Стварање слепих жена утемељено је на изграђеној поетици, а у њеним оквирима, онолико колико је било могуће у границама датих норми, чини део усменокњижевне традиције са посебним карактеристикама. Просјакиње, гусларке и певачице унеле су осећајност непознату или сасвим ретку у мушких преносилаца; теме породичних односа, крвног и духовног својства развијале су у својим песмама уз теме јунаштва,

подвига и јавних послова“. Овим је дат оквир cjелокупног истраживања средишњих поглавља књиге, да би и закључно поглавље потврдило суд: „Фрагменти њихових биографија и дјелићи животног искуства утиснути у песме сведочанство су о маргиналном социјалном положају инвалидних и сиромашних“. Заиста, завршно поглавље потврђује колико су сиромашна и штура наша знања о овим хероинама српске усмене традиције, што је добрим дијелом и последица чињенице да подаци које је о њима оставио Вук извјесно нису у складу са значајем и бројем пјесама које су му испјевале.

Најмлађа коауторка Наташа Половина у књизи се објављује са два текста, другим по реду *Библијски мотиви у песмама слепих певачица*, те шестим *Дигоше се богом путовати – путовања: живот и песма*. Сљедствено уводним напоменама, библијски мотиви се налазе на почетку појединачних истраживања пјесничког опуса наших слепица. Ауторка већ у уводу, позивајући се на литературу, јасно подцртава како су „Најважнији хришћански текстови пут до верника налазили кроз усмено преношење“, чиме конкретно показује да су они за слијепе пјевачице били дио јединственог фондуса усмене грађе на основу које су оне стварале своје пјесме, што досљедно спроводи до закључне реченице текста: „Тако се, у том прожимању и преплитању, књижевност обнављала из саме себе“.

Сљедећа два поглавља *Честито, свијетло, свето. Трансцендетална визија Слепе Степаније и Вишњићев историјски императив* и *Гусле јадикове* потписује Љиљана Пешикан-Љуштановић. Прва је компаративна студија о сличностима и разликама у пјевању, проистекла из студиозне анализе двије варијанте пјесме *Свети Саво* испјеваних од стране два слијепе гуслара од којих је једна жена, а други пјесник буне Филип Вишњић, показујући како је Степанија „у потпуности окренута оностраном и трансцендеталном“, за разлику од Вишњића који досљедно својим поетским начелима „исказује снажну песничку индивидуалност, уписује у песму и властиту судбину“.

Наредни текст је посвећен трагичној судбини двојице Ђурђевића – Гргура и Стефана, тачније чињеници да је њихово ослепљење имало „изузетно широк одјек у усменој пјесми и предању“. Пратећи најстарије могуће писане трагове о овим догађајима Љиљана Пешикан-Љуштановић узима у обзир обимну историјску у и књижевну грађу из чега извлачи закључак да је мало „додирних тачака између двојице Бранковића у песми и онога што о њима памти историја“. Отуда и не чуди што су они у народној пјесми постали слијепи гуслари који, иако рођењем принчеви, као и други слијепци живе од прошње и милостиње којима мајка у руке даје „гусле јаворове“ и „гудала од јадиковине“.

Траговима индивидуалних сентенци у пјесмама слепица посвећен је прилог Марије Клеут *Слепило: живот и песма*. Акцент је стављен на

вриједност очију и очињег вида који се мјери са осјећањима „Волим брата од очињег вида“, „Милија му од очију била“ или у функцији клетве „А тако ми среће и очију“, а ослепљење се представља као најтежа могућа казна „Живом ћу ти очи извадити“. Марија Клеут нас подсећа да у истој пјесми слијепи неимар сагради још седамдесет цркава, јер је Слепа Живана „веровала да се стварати може *Без очију кано и с очима*”.

Сасвим природно дјелује сљедећи прилог у књизи *Дигоше се богом путовати – путовања: живот и песма*. Још давно је васпостављена теорија о путовањима Филипа Вишњића, настала на основу топонимије његових пјесамама. Позивајући се на Матићеву теорију о комплементарности топонимије пјесама и биографије сљевица, настале компаративном анализом са варијантама других пјевача, Наташа Половина подцртава случај Слепе Живане. Позивајући се на студије својих претходника, она закључује да се њени јунаци неријетко крећу истим путевима којима је сама путовала, при томе понекад и скрећући са главног друма, резимирајући да је то важан сегмент њене стваралачке природе.

Вриједан принос цјелокупној студији подарила је текстом *Смрт Арсена Патријара: историјски оквир и песничко памћење* Светлана Томин. Кроз анализу елемената композиционе схеме седам народних пјесама на ову тему ауторка долази до закључка да се у пјесми Слепе Јеце из овог круга потврђује сажетост као особено својство њених пјесама. Светлана Томин у заједнички контекст ставља и пјесму *Максим владика* из Петрановићеве збирке супротстављајући, крајње аргументовано, своје мишљење ранијим теоријама Ђорђа Сп. Радојичића и Новака Килибарде.

Варијантама народних пјесама посвећен је и оглед Марије Клеут *Традиција и иновација: песме слепица у варијантном кругу*. Ауторка пјесме Слепе Живане и Слепе Јеце компарира са старијом усменопоетском традицијом, првенствено оном из *Ерлангенског рукописа*, показујући да се у њиховим варијантама увијек пројављује дио индивидуалне поетике који се креће у широком дијапазону „од очитовања поузданог памћења до темељних измена“.

Закључно поглавље функционише уједно и као увод у текстове пјесама који представљају саставни и функционални дио ове књиге. Поред пјесама за које је Вук оставио податке да их је забиљежио од слијепих пјевачица, у овом су прилогу дате и оне за које, према ауторкама књиге, постоје ваљани разлози да се могу придодати опусу Слепе Живане и Слепице из Гргуреваца.

Студија насловљена стихом Слепе Живане, којим је представљена животна филозофија ових заборављених умјетница, представља изванредан

допринос истраживању усменопоетске традиције српског народа у цјелини, премда ју је изњедрио научноистраживачки пројекат везан за један мали дио територије који су Срби населили од невоље. Фрушкогорски манастири и насеобине Срба пречана на овом простору постале су мјесто на коме су свој занат изучавале и демонстрирале слијепе пјевачице од муке и невоље стварајући особит поетски исказ проткан засебним специфичностима сваке од њих. Ова књига им је и споменик који усљед сиромаштва нису никада добиле.

Саша Кнежевић